

**SHAXSLARARO MUNOSABATDA LIDERLAR
TA'SIRINI O'RGANISHNING PSIXOLOGIK
USULLARI**

O'zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va Mudofaa
Universiteti
harbiy hizmatchisi
Pulatov Boxodir Baxromjonovich

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaxslararo munosabatlar tizimida liderlarning ta'siri hamda uni o'rganishda qo'llaniladigan psixologik usullar tahlil qilinadi. Liderlik xulq-atvorining guruh dinamikasiga ta'siri, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar va tadqiqot metodlarining ilmiy asoslari yoritiladi. Tadqiqot liderlik fenomenini chuqurroq anglash va uni amaliy psixologiyada qo'llashga qaratilgan. Guruh ichidagi liderlikni aniqlashda sotsiometrik va eksperimental yondashuvlarning samaradorligi ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: liderlik, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy psixologiya, guruh dinamikasi, sotsiometriya, kommunikatsiya, emotsional intellekt.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние лидеров в системе межличностных отношений и психологические методы его изучения. Освещаются влияние лидерского поведения на групповую динамику, социально-психологические механизмы и научные основы исследовательских методов. Исследование направлено на более глубокое понимание феномена лидерства и его применение в практической психологии. Также рассматривается эффективность социометрических и экспериментальных подходов в выявлении лидерства внутри группы.

Ключевые слова: лидерство, межличностные отношения, социальная психология, групповая динамика, социометрия, коммуникация, эмоциональный интеллект.

Abstract. This article analyzes the influence of leaders in the system of interpersonal relations and the psychological methods used to study it. It highlights

the impact of leadership behavior on group dynamics, socio-psychological mechanisms, and the scientific foundations of research methods. The study aims to achieve a deeper understanding of the leadership phenomenon and its application in practical psychology. It also examines the effectiveness of sociometric and experimental approaches in identifying leadership within a group.

Keywords: leadership, interpersonal relations, social psychology, group dynamics, sociometry, communication, emotional intelligence.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda shaxslararo munosabatlar samaradorligi ko'p jihatdan lider shaxsning ta'siri bilan belgilanadi. Guruh va jamoalarda qaror qabul qilish, motivatsiya va hamkorlik jarayonlarida liderlik muhim rol o'ynaydi. Shu sababli liderlik psixologiyasini o'rganish ijtimoiy psixologiya ning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy jamiyatda guruhlar va jamoalarning samaradorligi ko'p jihatdan lider shaxsning ta'siriga bog'liq. Ta'lim, mehnat va ijtimoiy sohalarda liderlikning psixologik jihatlarini o'rganish muhim ahamiyatga ega, chunki u jamoa ichidagi munosabatlar, motivatsiya va qaror qabul qilish jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi shaxslararo munosabatlarda liderlarning ta'sirini o'rganish hamda ularni aniqlashda qo'llaniladigan psixologik usullarni tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari

- Liderlik tushunchasini ilmiy jihatdan tahlil qilish;
- Shaxslararo munosabatlarda lider ta'sir mexanizmlarini o'rganish;
- Psixologik tadqiqot usullarini tasniflash;
- Liderlikning guruh faoliyatiga ta'sirini aniqlash.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida kuzatish, sotsiometriya, so'rovnoma, intervyu va eksperiment kabi psixologik usullardan kompleks ravishda foydalanildi. Kuzatish

metodi guruh a'zolarining tabiiy sharoitdagi xulq-atvori va o'zaro munosabatlarini o'rganishga xizmat qildi, sotsiometriya esa guruh ichidagi ijtimoiy aloqalar asosida lider shaxslarni aniqlash imkonini berdi. So'rovnoma va intervyu orqali ishtirokchilarning fikrlari hamda guruhdagi psixologik muhit haqidagi qarashlari o'rganildi. Eksperiment esa turli sharoitlarda liderlik xulq-atvorining o'zgarishi va uning guruh faoliyatiga ta'sirini tahlil qilishga yordam berdi.

Liderlik shaxsning guruh ichida boshqalarga ta'sir ko'rsata olish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Bu jarayon kommunikativ ko'nikmalar, emotsional intellekt, ijtimoiy obro' va qaror qabul qilish qobiliyatlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, shaxsning guruhdagi o'rnini, mavqei hamda uning boshqalarga ta'sir qilish darajasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, liderlik nafaqat boshqaruv, balki guruh a'zolarini bir maqsad atrofida birlashtirish, ularni motivatsiya qilish va umumiy faoliyatni yo'naltirish jarayoni sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Guruh dinamikasida liderlar rasmiy va norasmiy shakllarda namoyon bo'ladi. Rasmiy liderlar lavozim, tayinlash yoki tashkiliy tuzilma orqali belgilansa, norasmiy liderlar esa o'zining shaxsiy fazilatlari, tashabbuskorligi, muloqot madaniyati va ijtimoiy faolligi orqali guruh ichida yuqori ta'sir kuchiga ega bo'ladi. Norasmiy liderlar ko'pincha rasmiy tuzilma bo'lmagan holatlarda ham guruhning fikrini shakllantirish va yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi, bu esa guruh samaradorligi va ichki munosabatlar barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

- Liderlikni o'rganishda quyidagi psixologik usullar muhim ahamiyatga ega:
- Kuzatish metodi – guruhdagi tabiiy xulq-atvorni tahlil qilish va real vaziyatlarda o'zaro munosabatlarni aniqlash;
- Sotsiometriya – guruh ichidagi ijtimoiy munosabatlar tizimini va yoqtirish-rad etish holatlarini aniqlash;
- So'rovnoma – ishtirokchilarning fikr va munosabatlarini tizimli ravishda o'rganish;

- Intervyu – chuqur individual ma'lumot olish va shaxsiy qarashlarni tahlil qilish;
- Eksperiment – nazorat ostida psixologik jarayonlarni tekshirish va sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash.

Ushbu usullarni kompleks qo'llash tadqiqot jarayonida liderlikning shakllanishi, uning guruh ichidagi ta'sir mexanizmlari hamda shaxslararo munosabatlarga ko'rsatadigan psixologik ta'sirini yanada aniq va ilmiy asosda o'rganish imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, demokratik uslubdagi liderlik guruhda ijobiy psixologik muhit yaratadi, ishonchni oshiradi va hamkorlik jarayonlarini faollashtiradi. Bunday uslubda lider guruh a'zolarining fikrini inobatga oladi, ularni qaror qabul qilish jarayoniga jalb qiladi, bu esa motivatsiya va faollikning ortishiga olib keladi. Natijada guruh ichida ochiq muloqot shakllanib, a'zolar o'z fikrini erkin ifodalash imkoniga ega bo'ladi va jamoaviy mas'uliyat hissi kuchayadi.

Avtoritar uslub esa tezkor qaror qabul qilish imkonini bersa-da, ayrim hollarda guruh a'zolari orasida psixologik bosim, norozilik va ichki ziddiyatlarni kuchaytirishi mumkin. Bunday holatlarda ishtirokchilarning motivatsiyasi pasayib, tashabbuskorlik darajasi kamayadi, bu esa umumiy samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi va uzoq muddatli hamkorlik jarayonlariga to'sqinlik qiladi.

Sotsiometrik tahlil natijalari guruh ichidagi real liderlarni aniqlashda eng samarali usullardan biri ekanligini tasdiqlaydi, chunki u a'zolar o'rtasidagi yashirin ijtimoiy munosabatlarni, yoqtirish va rad etish holatlarini aniqlash orqali guruh tuzilmasini aniqroq ko'rsatib beradi. Bu usul yordamida nafaqat rasmiy, balki norasmiy liderlar ham aniqlanadi hamda guruh ichidagi ijtimoiy tuzilma va ta'sir tarmoqlari yanada chuqurroq tahlil qilinadi.

Eksperimental yondashuv esa turli sharoitlarda liderlik xulq-atvorining o'zgarishini o'rganish va uning guruh faoliyatiga ta'sir mexanizmlarini aniqlash

imkonini beradi, shuningdek, turli liderlik uslublarining samaradorligini amaliy jihatdan solishtirish va optimal boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, shaxslararo munosabatlar tizimida liderlik muhim ijtimoiy-psixologik hodisa bo'lib, guruh faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Liderlikning samaradorligi shaxsning kommunikativ ko'nikmalari, emotsional intellekti va ijtimoiy obro'siga bog'liq ekanligi aniqlandi. Guruh dinamikasida rasmiy va norasmiy liderlik shakllari mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos ta'sir mexanizmlariga ega.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan psixologik usullar ichida sotsiometriya va eksperiment eng samarali metodlar ekanligi tasdiqlandi, chunki ular guruh ichidagi yashirin ijtimoiy jarayonlarni aniqlash imkonini beradi. Umuman olganda, liderlikni o'rganish va uning psixologik mexanizmlarini tahlil qilish zamonaviy ijtimoiy psixologiya uchun dolzarb yo'nalish bo'lib, amaliy faoliyatda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'oziyev E. G. *Umumiy psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Karimova V. M. *Ijtimoiy psixologiya*. Toshkent: O'zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati nashriyoti, 2012.
3. Tojiboyeva D. *Psixologiya asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
4. Nishonova Z. T. *Rivojlanish psixologiyasi*. Toshkent: O'qituvchi, 2018.
5. Rasulov A. *Shaxs psixologiyasi*. Toshkent: Fan, 2016.
6. Yo'ldoshev J. G'. *Ta'lim psixologiyasi*. Toshkent: O'qituvchi, 2014.
7. Myers D. G. *Social Psychology*. New York: McGraw-Hill Education, 2017.
8. Robbins S. P., Judge T. A. *Organizational Behavior*. Boston: Pearson, 2019.